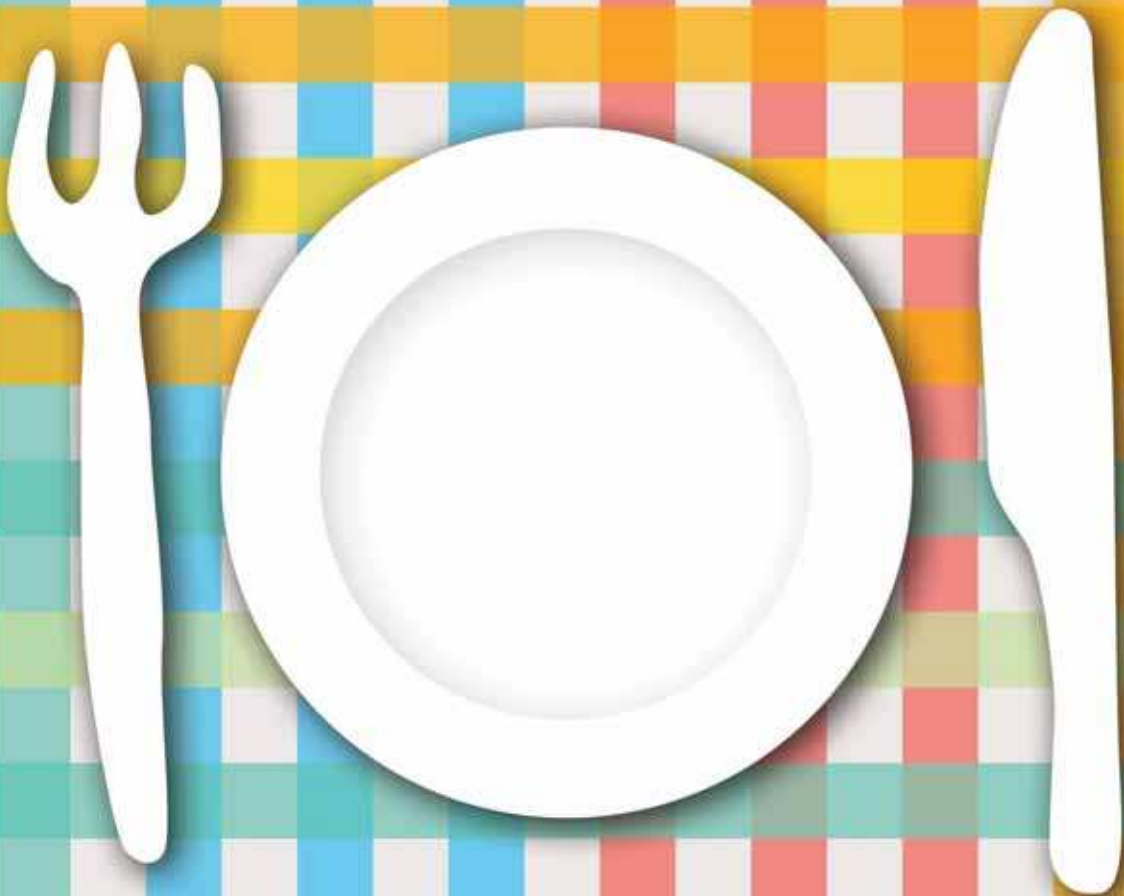

Kookschrift

praktische recepten voor burgerparticipatie

Gemeente Enschede

STADSDEELMANAGEMENT

Nooit meer zonder de burger koken

V.l.n.r. Mark Verhijde (stadsdeelmanager Zuid), Erwin Meuldijk (projectmedewerker stadsdeel West), Bert ter Horst (stadsdeelmanager Centrum), Leonie Dennenberg (senior medewerker stadsdeel Noord) en Albert Fransen (stadsdeelmanager Oost). Jan Bron (stadsdeelmanager Noord) en Frank Bouwmeester (stadsdeelmanager West) ontbreken op deze foto.

De gemeente wil bewoners en ondernemers activeren om mee te doen in de Enschedese samenleving. In de nota 'Stadsdeelgewijs werken in Enschede' staat het heel bondig: 'Nooit meer zonder de burger.' De boodschap is duidelijk. Bewoners moeten een duidelijke rol krijgen in de vele participatieprocessen die er spelen in de stad.

De vijf stadsdeelmanagers wilden graag helder op een rijtje hebben hoe dat het beste kan. Welk recept kun je nu het beste volgen om een bepaalde vorm van burgerparticipatie smakelijk

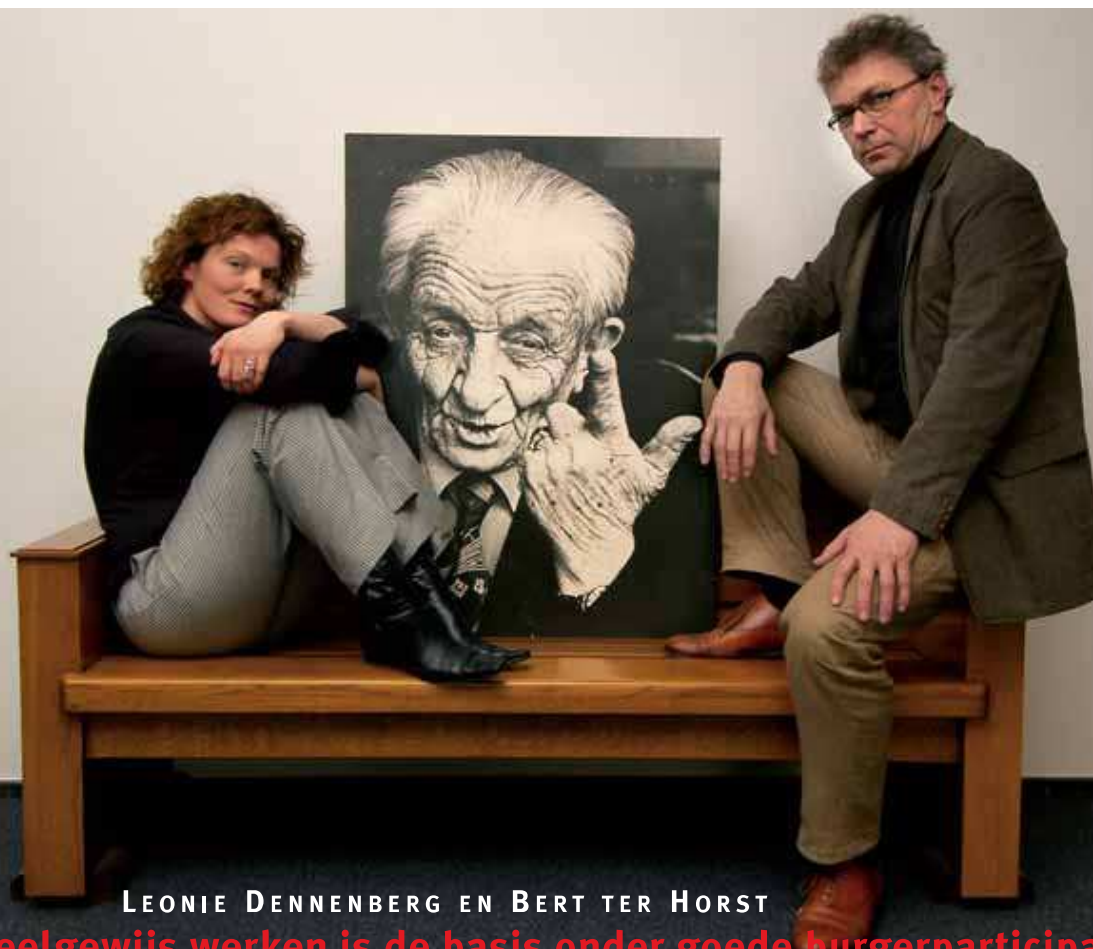
op tafel te krijgen? In dit kookschrift vindt u negen recepten voor praktische burgerparticipatie. De kokkerelvragen variëren zeer. Van relatief makkelijk: 'hoe krijg ik een kunstwerk in mijn wijk' tot zeer complex: 'wat moet er gebeuren met het landschap rondom Vliegveld Twente?'

Al een flink aantal jaren werken de stadsdeelmanagers en diensten aan het opstarten van participatieprocessen rond diverse thema's in hun stadsdeel. Goede voorbeelden daarvan waren projecten waarin op interactieve wijze nieuwe inrichtingsplannen voor het stadserf in

de binnenstad en voor het Wesselerbrinkpark zijn gemaakt. Maar ook projecten zoals Buurt aan Zet, waarin de betrokkenheid van burgers bij elkaar en bij hun buurt moesten verbeteren, zijn succesvolle participatieprocessen gebleken. Teneinde de aanpak van participatieprocessen verder te kunnen professionaliseren is er ook menskracht ingehuurd, zoals b.v. participatiedeskundige Joop Hofman. Hij moet de stadsdeelmanagers en diensten verder ondersteunen om uiteindelijk zelf steeds meer bedreven te raken in participatieprocessen. Als een soort Joop Braakhekke helpt hij om het participatieproces met creativiteit en vakmanschap vorm te geven en de medewerkers van de gemeente en haar partners steeds bekwaamer te maken. Daarom komt Joop in dit kookschrift aan het woord. Met theoretische tips en praktische voorbeelden, als een maître de cuisine van de burgerparticipatie. Wij hopen dat actieve en creatieve bewoners en ondernemers van én buiten Enschede dit kookschrift zullen gebruiken. Dat geldt natuurlijk ook voor collega's van de gemeentelijke diensten en de instellingen met wie wij intensief samenwerken.

Bon appétit, bonne participation!

Jan Bron, stadsdeelmanager Noord
Bert ter Horst, stadsdeelmanager Centrum
Mark Verhijde, stadsdeelmanager Zuid
Albert Fransen, stadsdeelmanager Oost
Frank Bouwmeester, stadsdeelmanager West

LEONIE DENNENBERG EN BERT TER HORST

2

‘Stadsdeelgewijs werken is de basis onder goede burgerparticipatie’

De gemeente Enschede koos tien jaar geleden voor stadsdeelgewijs werken. Dat heeft een positieve weerslag gehad op de manier waarop burgers in de stad hun zegje doen over zaken die spelen in hun wijk of stadsdeel. Bert ter Horst was erbij vanaf 1996 en zag de heilzame werking van goede burgerparticipatie. Leonie Dennenberg, stadsdeelmedewerker van noord, benadrukt hoe groots en meeslepend participatie in de praktijk kan zijn.

Bert ter Horst (toen stadsdeel Zuid) en Robert Baveld (voormalig stadsdeelmanager West) waren de eerste stadsdeelmanagers die benoemd werden in Enschede. ‘Vanaf dag één,’ zegt Bert, ‘was burgerparticipatie één van de vier speerpunten van het gemeentelijke beleid. Per stadsdeel zorgen voor meer participatie, meer samenhang, meer slagvaardigheid en meer maatwerk: daarmee werden wij als stadsdeelmanagers de wei ingestuurd. En nog steeds schrijft de gemeente prominent in haar burgerjaarver-

slag dat ‘participatie geen incident maar uitgangspunt is.’ De extra belangstelling voor participatie had veel te maken met de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1996 en de kabinetsplannen rond het grotestedenbeleid. De aandacht voor interactieve beleidsvorming is dus al een traditie sinds tien jaar. Participatie moet je gewoon groot aanpakken. De vuurwerkcramp in 2000 heeft dat besef nog extra versterkt. Samen de ellende verwerken en het vertrouwen van de burger terugwinnen. Dat was toen het doel.’

Burger kwijt

Leonie Dennenberg houdt zich al jaren gedreven bezig met organisatieontwikkeling en interactieve beleidsontwikkeling bij de gemeente. Eerst als organisatieadviseur bij de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, de laatste jaren als senior-medewerker bij stadsdeel Noord. Uit haar koker kwam het plan om middels dit kookschrift praktische recepten voor burgerparticipatie in beeld te brengen. 'Het zat in de tijdgeest, die interactieve beleidsvorming en het polderen hoort bij de volksaard, misschien zelfs wel speciaal bij de Twentse. Hoe het ook zij, de grote belangstelling voor burgerparticipatie heeft waarschijnlijk veel te maken met de golf van gemeentelijke herindelingen vanaf 1996. Allerlei kleine gemeenten gingen op in grote. Door die schaalvergrotingen krijgt de burger het gevoel dat bestuurders hem steeds meer links laten liggen. Burgerparticipatie écht in de praktijk brengen op de schaal van de buurt en wijk (schaalverkleining) was en is dus dringend nodig om de burger niet kwijt te raken.'

Onttutteling

'De burger wordt steeds mondiger,' vindt Bert ter Horst. 'Bijna alle informatie die je als bewoner van je stad nodig hebt, kun je vinden op Internet. Dat is pure winst als het gaat om participatie. In de periode-Pim Fortuyn klonk al steeds luider de roep om onttutteling. De vraag was voortdurend hoe je mensen kunt activeren tot zelfredzaamheid. Bij de gemeente voeren we daartoe een tweesporenbeleid: activeren en begeleiden van bewoners aan de ene kant en participatieve planvorming aan de andere kant.

Draagvlak en betrokkenheid creëren, daar gaat het om. Daar hebben we zelfs een formule voor, $E = K \times A^2$: het Effect van beleid is gelijk aan de Kwaliteit ervan maal de Acceptatie van het beleid in het kwadraat. Aan dat kwadraat zie je hoe belangrijk we het effect van het draagvlak vinden. Dan moet je daar als gemeente dus ook naar handelen.'

Tips van de Maître

De voorgeschiedenis van Enschedees actieve participatiebeleid is daarmee in een paar lijnen geschetst. In dit kookschrift staan negen recepten voor burgerparticipatie op een rijtje. Ze zijn afkomstig uit de verschillende stadsdelen. Steevast eindigen die recepten met een 'Tip van de Maître' aan de stadsdeelmanagers en dienstmedewerkers. Die 'Maître' is dus Joop Hofman. Na ons vierde recept kijken we even mee in zijn keuken, waar hij bezig is met een gerecht waarin heel veel aspecten van burgerparticipatie tegelijkertijd aan de orde komen.

Moraal: zorg dat de boel niet droogkookt.

Leonie Dennenberg: 'Joop heeft ons geleerd om meer als een deskundige te kijken: hoeveel geld is er voor het participatieproces, wat zijn de

andere randvoorwaarden en wat is het speelveld? Joop liet ons zien hoe je participatie professioneel moet aanpakken en in een creatieve vorm kunt gieten. Daarin is hij een inspiratiebron geweest en dat is hij nog. Veel projectmanagers waren toch vooral gericht op het resultaat. En vergaten daardoor nogal eens dat hun resultaat afhankelijk is van het draagvlak. Gelukkig hoeft de stadsdeelmanager tegenwoordig steeds minder zijn invloed op de participatie te bevechten. Want de wijze van participatie maakt steeds meer integraal onderdeel uit van het resultaat waarop de projectleider wordt afgerekend. Kortom, we verantwoorden nu steeds beter hoe we het draagvlak onder onze bewoners verwerven. De rol van het buurtvermogen is daarbij groot. We hebben geleerd dat je authentiek en betrouwbaar moet zijn, open moet staan voor wat er leeft. Daarmee krijg je draagvlak, daarmee committeer je bewoners en ondernemers.

Onderling vertrouwen zet mensen op hun kracht, haalt talent naar boven.' Bert ter Horst knikt. 'Mensen kunnen zo ontzettend veel meer dan je soms denkt. Als stadsdeelmanagers moeten we daarom veel doen aan klant- en relatiebeheer. 'Interfacemanagement' noemen ze dat ook wel: koffiedrinken met mensen, in het café met ze praten, gezien worden, je oor te luisteren leggen om te horen wat er leeft. En natuurlijk er ook wat mee doen! Hoe het ook zij, regentesk gedrag waarbij de gemeente plannen doordrukt zonder de bewoners werkelijk te horen, behoort dankzij die inzichten definitief tot de verleden tijd. We leven in deze tijd met 'een andere overheid' én met 'een andere burger.'

De theorie van de participatie

In de toekomstvisie van de gemeente Enschede is burgerparticipatie al enkele jaren een speerpunt. In opdracht van de vijf stadsdeelmanagers onderzocht Joop Hofman samen met Eisse Kalk en Marjon Vlug (Agora Europe) 24 participatieprojecten binnen de gemeente.

Burgerparticipatie is het aangaan en organiseren van productieve botsingen

Op basis daarvan ontwikkelde hij een uitvoeringsformat voor participatieve planvorming. Wat betekent dat concreet? Zó gemeentelijk beleid voeren of plannen ontwikkelen dat bewoners, maatschappelijke organisaties en ondernemers in een zo vroeg mogelijk stadium bij dat beleid betrokken worden om in open wisselwerking en samenwerking met hen tot de voorbereiding, bepaling, de uitvoering en evaluatie van de plannen of het beleid te komen. Hieronder vindt u een overzicht van Joop Hofmans theoretische uitgangspunten en sleutelbegrippen die te maken hebben met burgerparticipatie.

Procesarchitectuur

Wie effectieve participatie wil bereiken, heeft een weloverwogen ontwerp van het proces nodig: de procesarchitectuur. Die verbindt de functionele, taakgerichte kant met de mensgerichte, relationele kant.

Vijf fasen, verschillende rollen

Een participatieproces kent verschillende fasen. Eerst komt de verkenning met een belangrijke rol voor de kwartiermaker. De belangrijkste taak is hier informatie verstrekken. In de 2e fase stelt men een speelveld, een speelstijl en spelregels op. Belangrijke organisatorische taken zijn er voor de projectleider en de procesleider participatie. Afspraken maken met alle partijen over de participatie. In fase 3 moet er een haalbaar plan komen. De oplossing van het probleem komt voort uit alle partijen. De analyse gaat over in oplossingsrichtingen en alternatieven. Daarna kiest men voor een oplossing met een verantwoording en legt die voor aan de achterban.

Emotie is van groot belang bij participatietrajecten

Zorg voor muddy boots: participatie is een doe-proces en geen praatgedoe...

De projectleider organiseert voorwaarden voor deze planvorming, de procesleider participatie voert het planvormingsproces uit. De betrokken partijen komen met een besluit. Het college en de raad beoordelen het plan en besluiten over de voortgang. In fase 4 voert men het plan uit.

De projectleider organiseert het uitvoeringsplan. Liefst projectmatig, door de uitvoering in vier onderdelen te splitsen: zaken die men helemaal zelf kan, zaken die men zelf kan doen met een beetje hulp van derden, zaken die derden kunnen doen met een beetje hulp van de burgers, zaken die geheel door derden gedaan moeten worden.

De procesleider participatie bewaakt de participatie, alle betrokken partijen nemen actief deel aan het proces. In de 5e en laatste fase wordt er geëvalueerd. Projectleider, procesleider en alle betrokken partijen inclusief gemeenteraad en college beoordelen of de doelen gehaald zijn en of men zich aan de afspraken gehouden heeft.

Zeggenschap

Verantwoordelijkheid

Verkenning

Hoe eenvoudig of complex een participatieprobleem is, hangt af van verschillende vragen. Zijn de belangen tegenstrijdig, ligt het onderwerp politiek gevoelig, is er veel maatschappelijke weerstand? Maakt de beleidssituatie genoeg interactie mogelijk of is er misschien een belastende voorgeschiedenis? Soms is een oplossing technisch gezien simpel. In zo'n geval is interactieve beleidsvorming niet nodig. En er zijn gevallen waarbij participanten niet veel waarde hechten aan een oplossing. Geld speelt uiteraard een grote rol. Hetzelfde geldt voor de doorlooptijd van een participatietraject. Hoe langer het duurt, des te meer kans op onverwachte of versturende ontwikkelingen.

Bij participatieprocessen moet je juist niet te verbaal doen maar proberen visueel te zijn

Buurtvermogen

Het is erg belangrijk hoe de sociale verhoudingen liggen in het gebied waar de participatieve planvorming plaats zal vinden. Illustratief in dit verband is de sociale relatieladder. Als de participatie precies aansluit op de bestaande verhoudingen is de kans op succes het grootst. Het vertrekpunt is de sociale basis voor leefbaarheid in de wijk. Het buurtvermogen is de optelsom van het

Of er veel of weinig buurtcohesie bestaat, is kennelijk relatief. Het maakt niks uit voor de mogelijke uitkomst, wel voor het inrichten van het participatietraject.

eigen vermogen van buurtbewoners in de vorm van sociaal, cultureel en economisch kapitaal. Maar dat is 'dood' kapitaal als je er niks mee doet. Het buurtvermogen komt daarom het minst uit de verf wanneer veel bewoners 'onder de sociale basis' leven. Van ernstig naar minder ernstig: bewoners leven in angst door overlast, ze voelen zich teruggedrongen in de straat, en hebben geen contact met elkaar. Bewoners die 'op de sociale basis' leven kennen elkaar en zijn er als het nodig is. Ze groeten, maken een praatje, lenen dingen van elkaar, houden elkaar op de hoogte en zijn verdraagzaam. Wanneer bewoners veel met elkaar optrekken, samen feesten vieren, meningen delen, klusjes samen doen, afspraken maken en elkaar respecteren, leven de buurtbewoners 'boven de sociale basis.'

De burgers zijn de opdrachtgevers

Autocipatie: eigengemaakte participatie

Een moderne, belangrijke term bij participatieprocessen is 'empowerment'. Je zou het kunnen vertalen met 'zelfkracht'. Wanneer een bewoner op basis van eigen vermogen zijn eigen leefomgeving vormgeeft, wordt deze zelfkracht optimaal benut. In dat geval is zijn invloed bepalend en beslissend. Dat schept grote verantwoordelijkheden, omdat de bewoner dan de rol van moreel eigenaar heeft. Het 'probleem' kan zijn probleem zijn of dat van de straat, maar het kan ook een 'leuk' onderwerp zijn, bijvoorbeeld een buurtfeest. De bewoner

Je moet starten bij het geleefde leven van de burgers, de sociale en economische biotoop

met zelfkracht dient zich dan ook proactief op te stellen. In dit geval staat hij of zij op de hoogste sport van de autocipatieladder. Die ladder brengt in beeld in hoeverre bewoners vanuit zichzelf volgend of sturend zijn bij het participatieproces waaraan zij meedoen. De bandbreedte tussen de zes sporten van de ladder is groot: van volledig volgend, onzichtbaar, non-actief, volledig invloedloos tot het bovengeschetste type autocipatie van de zelfkracht. De rol van de gemeente is in dit soort processen vooral faciliterend en regisserend en dus veel minder dominant dan tot voor kort.

NEGEN PRAKTISCHE RECEPTEN EN EEN KIJKJE IN JOOPS KEUKEN

En nu: koken maar, koken maar, koken maar...

Toetje Hoge Boekel

Plaatselijke geschiedenis biedt wijk onverwacht wandelgebied

Broodje Noordpad Toerremalinos

Drie wandelroutes maken 'saaie' wijk aantrekkelijk

Twekkelerzoom-in't-groen

Onveilig en rommelig terrein langs spoor wordt parkgebied

Wallstreetshufflestew

Cultuur en horeca geven binnenstad weer elan

Joop Hofmans filosofie van het koken

Over buurtvermogen en hoe je vermijdt dat de boel droogkookt

Petra's Spacecake

Bewoners kiezen samen een nieuw kunstwerk

Vlaai-no-vlaai

Een driedaagse uitwisseling over ja/nee burgerluchtvaart

Speelse westerstoofpot

Speelvoorzieningen voor 6000 kinderen en jongeren in de wijk

Boerenkerkhofbiefstuk

Oud kerkhof verandert van zwerversplek in fraai park

Kuuts Zuudkoolsoep

Bewoners verzinnen 20 projecten voor hun wijk

FLAN OPPOGEBOEKELOPPÀN

8 Toetje Hoge Boekel

In stadsdeel-oost, aan de Driehoeksweg op het Stokhorst, staat een oude poort. Het is de entree naar het landgoed van een voormalige textielbaron. Deze toegang tot het Hoge Boekel dateert uit 1922 en was ernstig verwaarloosd. Dankzij eendrachtige samenwerking tussen omwonenden, de eigenaar, schoolkinderen en de gemeente is het gelukt om de poort in oude luister te herstellen. Op het landgoed wordt nu druk gewandeld en gerecreëerd. Het project heeft bovendien een flinke impuls gegeven aan de sociale contacten in de wijk.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-EST

Het Stokhorst is een van de rijkere buurten van Enschede. Maar er was geen buitenkunst te vinden in de wijk. Buurtbewoner John Schiffel vond dat merkwaardig. Bovendien ergerde hij zich, net als velen, aan de verwaarloosde poort. Dus stapte hij naar het stadsdeelmanagement met een serie foto's waarop de poort er zo

desolaat mogelijk uitzag en pleitte voor meer aandacht voor de openbare ruimte van het Stokhorst. 'Misschien,' zegt Schiffel, 'is het stadsdeel-oost wel te groot en kan de gemeente daarom soms niet in het oog houden wat er allemaal moet gebeuren.'

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

De stadsdeelmanager vond de poort 'een van de kleine parels in de wijk.' Veel bewoners zagen wel dat de poort en het aanwezige wandelgebied verpauperden, wilden er wel wat aan doen, maar kwamen toch niet tot actie.

[Historische poort in ere hersteld]

Toen ook het stadsdeel in de gaten kreeg hoe versleten deze parel was, kwam er geld beschikbaar. De participatie vond zijn vorm en de restauratie van de poort kon zich daardoor tot een sociaal kunstwerkje ontwikkelen.

DE INGREDIËNTEN

Je hebt genoeg enthousiaste mensen nodig met gevoel voor lokale geschiedenis. Mensen die de charme daarvan inzien. Daarnaast is een goed ontwikkeld netwerk belangrijk. Daardoor metselden leerlingen van het Opleidingscentrum voor de Bouw de zuilen en timmerden het hek. Vrouwen uit de buurt schilderden het hek met zijn zessen, kinderen van twee basisscholen pakten gedurende een week rigoureus het onkruid aan onder leiding van een gemeentelijke groenexpert. Zo werd het wandelpad weer begaanbaar.

VOOR HOEVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Voor de restauratie was het gebied niet of nauwelijks begaanbaar. In 2005 was het werk klaar. Volgens de buurtbewoonster die tegenover de Boekelerpoort woont, heeft ze het nog nooit zo druk voor de deur gehad. Omwonenden wandelen er vaak drie keer per dag met hun hond. Op zondag lopen er veel amateurfotografen en af en toe zet de IVN er een natuurwandeling uit.

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Dankzij veel netwerken zijn de juiste specialisten te vinden: bosbouwers, timmerlieden, metselaars, schilders. Dat kunnen ook leerlingen of amateurs zijn onder leiding van deskundigen.

WIJNADVIES

Zorg voor voortdurende actie, er moet steeds beweging zijn. Laat buurtbewoners cake bakken, drink er een borreltje bij als er weer iets klaar is. Het party-, polonaise- en reüniegevoel is goud waard voor de cohesie in de wijk. Organiseer een goed inhoudelijk vervolg. Hier: een actie om 20 banken in de omgeving te plaatsen en een fototentoonstelling. Laat buurtbewoners merken dat het hún project is.

HAUTE CUISINE

[Commentaar van Maitre Joop Hofman, participatiedeskundige]

De indruk van het toetje blijft hangen. Soms is het de smaak, soms de presentatie. Dat is bij Hoge Boekelerpoort ook zo. Het geeft aan dat symbolen van groot belang kunnen zijn bij participatieprocessen. Ze doen een appèl op mensen en daarom worden ze geraakt. De poort is een onderwerp dat geen beleidsspeerpunt is of uit een probleemmonitor gerold is, maar domweg van belang geworden omdat het één bewoner raakt en via hem andere bewoners. Participatie is 'raken'. John Schiffel geeft met zijn inzet aan dat de begrippen draagvlak en participatie niet altijd in elkaars verlengde hoeven te liggen. Je moet het ook durven om eenlingen lekker solo aan de slag te laten gaan in plaats van het te laten smoren in het brede draagvlak van de grootste gemene deler.

John Schiffel zorgde voor de restauratie van de Hoge Boekelerpoort, een toetje uit het textielbaronnentijdperk

KOKEN MAAR!

1. Zorg dat je je wijk kent en trek aan de bel wanneer er waardevol cultureel erfgoed in je wijk miskend wordt.
2. Mobiliseer medestanders.
3. Schrik niet als er weerstand komt.
4. Zorg dat je de gemeentelijke kanalen kent.
5. Benader de juiste redacteuren bij de krant.
6. Ga praten met de stadsdeelcommissie; laat zien hoe slecht de situatie is en zoek in overleg met het stadsdeel uitvoerders voor alle klussen die er moeten gebeuren.
7. Schakel zo mogelijk scholen in.
8. Zorg ervoor dat er voldoende geld beschikbaar komt.
9. Activeer nu de buurt en betrek ze bij elk evenement.
10. Bouw het project uit en blijf er mee bezig, samen met de buurt.

SANDWICH SENTIER DU NORD À LA TOURMALLIÈNE

10 Broodje Noordpad Toerremalinos

In 1999 won basisschool De Toermalijn in Enschede-noord een wedstrijd. 'Kinderen bouwen aan de buurt' heette dat. Leerlingen van de school hadden bedacht hoe je ver-

rouw gedompeld. Collegascholen in noord hadden hetzelfde. Maar de ramp verboederde ook. Samen zetten de scholen een wijkbreed project op. Het was een vervolg en een

Broodje Noordpad: vlinders, kunst en spelen

keersvriendelijk en veilig van speelplaats naar speelplaats kon lopen in hun wijk. Daarmee wonnen ze 5000 gulden. In mei 2000 kwam de vuurwerkramp. De Toermalijn werd zwaar getroffen en was een flinke tijd in

uitbreiding van 'Kinderen bouwen aan de buurt'. De naam van het project: het Noordpad. Er kwamen drie wandelroutes door de wijk. Een spelenroute, een vlinderoute en een kunstroute.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-NORD

Dit is een typisch Enschede-noord-gerecht. In 1999 vonden bewoners dat hun wijk 'saai en onaantrekkelijk' was. Daar moest dus wat aan gebeuren. En toen kwam die vreselijke vuurwerkramp. 'Eerst moesten we een half jaar ellende verwerken met zijn allen,' zegt de schooldirecteur. Maar toen het ergste voorbij

was, kreeg de wijk heel veel geld. In totaal 1.6 miljoen euro; geld dat onder andere bestemd was voor de uitvoering van de wijkvisie en daarmee konden ze ook het Noordpad maken zoals ze het hebben wilden.

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

Elke buurt of wijk die meer cohesie wil, en die basisschoolkinderen daarin een actieve rol wil geven, kan verder met een project als het Noordpad.

DE INGREDIËNTEN

Voordat het hele project van start ging, maakten de kinderen een lichtjestocht door de wijk en deden ze met zijn allen een grote sportactiviteit. Het resultaat volgens Rien van Faassen: 'Draagvlak, veel draagvlak. Doe het samen met de kinderen. Geef ze eigen verantwoordelijkheid, neem ze serieus. Dat zorgt voor een fantastische betrokkenheid.'

VOOR HOEVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

De buurtbewoners kennen de routes en waarderen ze. Leerlingen lopen de routes, soms onder schooltijd, met de juf of de meester erbij. Over de versierde trottoirtegels is het Noordpad makkelijk te vinden. Het pad hoort bij de wijk en is een herkenningspunt.

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Ja, van een speeltoesteldeskundige, van Natuureducatie en van kindvriendelijke kunstenaars. Voor de spelenroute van het Noordpad hebben de wijkbewoners heel veel profijt gehad van de firma Kompan. Dat is een bedrijf dat speeltoestellen voor kinderen maakt. Ze weten hoe je een speelplaats spannend maakt. De expert van

Kompan kwam in de klas en vroeg kinderen wat ze leuk vonden. Die speeltoestellen zijn er gekomen. Ouders konden vertellen wat ze wilden. Ook daar werd rekening mee gehouden. Natuureducatie hielp bij de vlinderroute. Hele handleidingen schreven ze, een vlindertuin en gebruikstuinen maakten ze. Veel kinderen bezochten kunstenaars in hun atelier en dachten en ontwierpen mee.

WIJNADVIES

Het was natuurlijk fantastisch,' zegt Rien van Faassen, 'dat we zo'n hoop geld konden besteden. Maar belangrijker, hoe clichématig het ook klinkt, was de mentaliteit. Vertrouwen in elkaar, openheid, respect voor elkaars mening, bottom-up, van onderaf de boel opbouwen, niet van bovenaf opleggen: daarmee krijg je lol en betrokkenheid.'

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman,
participatiedeskundige

'Net als koks gaan participatiemedewerkers ervan uit wat er ter plekke is. En dan maar knutselen. Maar elke situatie is anders en juist de specifieke situatie is de aanleiding voor de samenwerking. Bij het Broodje Noordpad Toerremalinos was dat natuurlijk de ellende na de vuurwerkramp en het zeer flinke bedrag dat er besteed kon worden. Heel goed gezien, vanuit participatieperspectief, vind ik die start vanuit nul. De eerste vraag was: wat willen jullie eigenlijk en ook heel goed is het slot van het recept: samen een feestje vieren om de sfeer erin te houden.'

Jacky Willems (directeur Toermalijn) en Rien van Faassen (ex-projectmedewerker stadsdeel Noord)

KOKEN MAAR!

1. Vraag eerst: mensen, willen jullie dit?
2. Leg contact met de wijkraad.
3. En met de scholen.
4. En met het Stadsdeelmanagement.
5. Zet een werkgroep op met mensen die al die clubs vertegenwoordigen.
6. Maak een plan: hoeveel geld is er voor elk punt in de route nodig?
7. Uitvoeren!
8. Ga feest vieren met zijn allen als het klaar is.
9. Beloon elkaar voor alle inspanningen.
10. Probeer het gevoel van verbroedering en inspiratie vast te houden door nieuwe dingen samen aan te pakken.

TAGLIATELLE TWEKKERELLE VERTE

12 Tweekelerzoom-in-'t-groen

Langs de spoorlijn Enschede-Hengelo, vanaf het Bouwhuistunneltje tot aan de Auke Vleerstraat, ligt een langgerekt park. Het vormt de grens tussen de wijk Tweekelveld en het

pakte de gemeente het gebied aan. Er werden bomen gekapt, er kwam een fiets- en wandelpad en een vlindertuin en nieuwe struiken. De wijkraad en het stadsdeel-noord werkten

Een heerlijk groengebied langs het spoor

Havengebied. Jarenlang was het huidige park een rommelig, onveilig en onoverzichtelijk terrein. Het was verwaarloosd, er waren volkstuintjes waarvan er vele met spiraalmatrassen van elkaar gescheiden waren. Vanaf 2002

intensief samen. En ziedaar de Tweekelerzoom. In de woorden van de wijkraad: 'De entree van onze wijk is een prachtig plekje met mooie vergezichten, met openheid. En vooral: het gevoel van veiligheid is terug!'

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-NORD

Het Tweekelveld is een relatief probleemloze wijk. Er is een wijkraad die al jaren goed functioneert. De lijnen naar de gemeente zijn kort. 'Als er wat is, bellen we de wethouder of iemand uit de raad. Ze kennen ons, en reageren direct. En hetzelfde geldt voor de mensen van het stadsdeel. De samenwerking met de

gemeente loopt als een trein. Misschien is dat wel het meest typerend voor onze wijk.'

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

De gemeente legde in 2002 een groot transportriool aan op de plek van de huidige Tweekelerzoom. Dat was nodig om de wateroverlast in de wijk op te lossen. Het Tweekelveld ligt namelijk ruim 10 meter lager dan het hoogste punt in Enschede. Het werk aan het riool bracht de wijkraad op allerlei ideeën. Vooral toen bleek dat alle bomen moesten wijken. Niet leuk, dat rooien, maar het schiep de mogelijkheden voor wat nieuws. Omdat de leden van de wijkraad de klachten over onveiligheid en rommeligheid kenden, intensiveerden ze het gesprek met de gemeente. Van de nood een deugd maken, zou je kunnen zeggen...

DE INGREDIËNTEN

Geduld was onmisbaar in het Tweekelerzoom-project, zeggen de beide koks. Maar ook tact en diplomatie in de omgang met wijkbewoners en gemeente waren nodig. Dat de mensen in de wijkraad heel veel buurtbewoners goed kennen, was een groot voordeel. Jenni van Ulzen had veel plezier van haar achtergrond als bloemist. Daardoor kon ze op niveau overleggen en goed zaken doen met mevrouw Rischmann, de groenontwerpster van de gemeente, over de planning van het kappen en het soort struiken dat er zou komen. Speciale tip van de ex-wijkraadvoorzitter: maak het niet partijpolitiek! Uitgaan van het harmoniemodel: geen problemen maken maar oplossingen zoeken.

VOOR HOVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

De nieuwe Tweekelerzoom heeft een echte park-

functie. Zeer velen wandelen er, laten er hun hond uit, bezoeken speeltuin en vlindertuin met de kinderen. Sporters lopen er hun rondjes. Daarnaast is het Tweekelerfietspad een veelgebruikte en prettige route voor doorgaande wielrijders.

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Nee hoor: elke wijkbewoner die goed kijkt, luistert, meedenkt, kan zijn eigen Tweekelerzoom-in-'t-groen maken.

WIJNADVIES

Enthousiast blijven, ook als wijkbewoners beginnen te klagen. Een goede onderlinge band houden in de wijkraad, complimenten en cadeautjes uitdelen op tijd en plaats...

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman, participatiedeskundige

De participatie kenmerkt zich door het aan elkaar knopen van pastasliertjes: riool plus gekapte bomen plus goed buurtnetwerk plus bewoners als bloemist. Dat knopen is een kunst omdat veel professionals alleen maar bezig - mogen - zijn met het resultaat van hun eigen project (een riool aanleggen of 20 bomen kappen). En kenmerkend is ook dat de kwaliteit en interesse van één bewoner als motor is gebruikt om meer mensen mee te krijgen. Dat toont andermaal aan dat je in de diepste haarvaten van een wijk moet gaan zitten om te durven starten bij individuele kwaliteiten om collectief profijt te kunnen behalen.

Jenni van Ulzen, bestuurslid, en oud-voorzitter Frans Nijhuis van de wijkraad

KOKEN MAAR!

1. Houd je ogen en oren open: zo zie en hoor je wat bewoners vinden en wat de gemeente van plan is.
2. Nadenken: 'onveiligheid, rommeligheid' en de noodzakelijke aanleg van een transportriool: hoe kan dat samen toch tot iets moois leiden voor je wijk?
3. Praat mee over hoe de plek opgeschoond wordt en wanneer dat het beste kan gebeuren.
4. Doe dat door vanaf het begin mee te praten met de direct verantwoordelijken: het stadsdeel/de Dienst Stedelijke Ontwikkeling en Beheer.
5. Houd voorlichtingsavonden voor de bewoners over wat er gaat gebeuren.
6. Blijf nieuwe plannen op de voet volgen door warme contacten te houden met het stadsdeel.

Koken in stadsdeel Noord 13

WALLSTREETSHUFFLE STEW

14 Stoofpotje Cultuurculinair

Enschede heeft een aantal verrassende straatjes in de binnenstad: de Walstraat, de Zuiderhagen en de Pijpenstraat. Er zijn in de Walstraat veel culturele voorzieningen en nog

afdeling Economische Zaken en stadsdeel Centrum sloegen de handen ineen om de straatjes weer de allure te geven die ze hadden. Oude gevels worden hersteld, soms met

het parochiehuis mogen theaterrepetities plaatsvinden. Het participatieproject de 'Wallstreetshuffle', genoemd naar de popsong van 10CC, was geboren...

Een beetje Montparnasse, een beetje...

meer culinaire voorzieningen. De laatste jaren kwamen de straatjes wat in de verdrukking, misschien wel door de enorme aandacht voor het fraaie, nieuwe Van Heekplein. Ondernemers, bewoners, instanties als de

kunst beschijlderd, de vestiging van nieuwe winkeltjes en het wonen boven winkels wordt bevorderd. De sfeer op straat werd beter dankzij terrassen, er werd een kunstmarkt gehouden en een middeleeuws festival. In

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-CENTRE

De verwevenheid van kunst, cultuur en horeca in de Enschedese binnenstad is typerend.

Zoals in wel meer oude stadsdelen vindt men vaak deze combinatie juist op dit soort plekken, in het stadshart. 'Maar,' zegt Auke Jan de Vries van het Vestzaktheater, 'we moeten geen Montparnasse willen spelen. Het moet geen namaak worden en het moet uit kunnen. Wie hier een snuffelwinkeltje begint of een galerie moet ook echt bestaanskansen hebben. Dat betekent dat je ook weer niet te hoog moet inzetten. De eigenzinnigheid en kleinschaligheid in dit buurtje is heel verrassend.'

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

'Alle aandacht ging uit naar het nieuwe Van Heekplein en de vernieuwing van het stadserf,' zegt binnenstadsbewoner Rein Kroes. 'Klopt,' vindt stadsdeelmanager Bert ter Horst. 'Men had de geest nog niet vrij voor de Walstraat en omgeving.' Wanneer bewoners en ondernemers samen vinden dat bedrijvigheid, activiteit en belangstelling in de buurt teruglopen, bij wie moeten ze dan aan de bel trekken? 'Bij de gemeente,' zegt Bert ter Horst, 'wij faciliteren en ondersteunen, maar ik vraag dan onmiddellijk terug aan de marktpartijen: wat gaan jullie er zelf aan doen? Jullie moeten het initiatief nemen!'

DE INGREDIËNTEN

Je hebt fanatieke vrijwilligers nodig, ondernemende mensen met geld, goede ideeën en betaalbare ruimtes. Mensen die weten dat ze gedeelde belangen hebben. Er rijden bijvoorbeeld nog teveel auto's door de straat om de terrasbezoekers aangenaam te laten verpozen. Maar je kunt ook niet zonder een bestuurder met lef. Iemand die zich sterk maakt voor het project en die de grenzen opzoekt van wat binnen de regels mag.

VOOR HOVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Wallstreetshufflestew is een sudderpotje voor heel veel mensen!

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Specialisten van buiten zijn er niet nodig. Zoek de expertise in eigen gelederen en bij het stadsdeelmanagement. Hoe meer eigen werk, hoe meer draagvlak.

WIJNADVIES

De bijeenkomsten moeten sprankelend, prikkelend, stimulerend, maar niet te zwaarwichtig zijn: een lichte, beetje mousserende wijn is er nodig, anders vallen de mensen in slaap...

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman,
participatiedeskundige

De Walstraatondernemers hebben zich als een interessante bondgenoot aangeboden. Ze klaagden niet wat er mis was, ze kwamen niet met een eisenpakket, maar ze brachten hun eigen kennis en (sociaal en cultureel) kapitaal mee. Dan wordt het pas echt interessant want de straat kreeg daarmee een positie in het spel. En voor samenwerkers is dat altijd leuker omdat zij er op gericht zijn het 'vermogen' van mensen en instanties bij elkaar op te tellen. De Walstraat klaagde niet over de overtrokken aandacht voor het Van Heekplein. Ze pakten zichzelf bij de lurven en bedrijven, culturele instanties, een galeriehoudster en horeca-ondernemers presenteerden zichzelf als een partij met winstkansen. Dit als tegenbeeld van een presentatie als 'verliezers', wat zo vaak gebeurt.

Auke Jan de Vries, Bert ter Horst, Rein Kroes

KOKEN MAAR!

1. Verzamel actieve sleutelfiguren uit de buurt: vertegenwoordigers van cultuur, kerk, horeca, corporaties.
2. Spreek goed af welk gerecht je samen wilt maken.
3. Kluts geld bij elkaar om dat te kunnen maken.
4. Wees creatief en kostenbewust. Laat bijvoorbeeld winkeltjes die een aanwinst zijn voor de straat de huur samen delen.
5. Zorg voor een snel en lekker aperitiefje: de terrassen op straat.
6. Bewaak de rol van de gemeente: voorwaardenscheppend, faciliterend, bureaucratie vermijdend.
7. Waak voor versnippering, blijf samenwerken.
8. Tussentijds steeds even proeven: mmm, heerlijk! Verder dus!
9. Schep duidelijkheid wie het initiatief neemt voor bijeenkomsten.
10. Verdeel het werk in lange- en kortetermijnklussen.
11. Volhouden, niet te gauw ongeduldig worden!

Koken in stadsdeel Centrum 15

JOOP HOFMANS FILOSOFIE VAN HET KOKEN

16

Over buurtvermogen en hoe je vermijdt dat de boel droogkookt

Burgers mee laten praten. Nee: naar ze luisteren. Nee: zoveel mogelijk doen met wat zij willen. In Enschede brengt de gemeente dat mooie doel steeds meer in de praktijk. Sterker nog: het is een vaste gewoonte geworden. Een voorbeeld uit de Enschedese participatiekeuken van Joop Hofman laat zien hoe veelzijdig het proces kan zijn.

Een delegatie ambtenaren uit Leeuwarden komt de Enschedese vergaderzaal binnen. Ze hebben

zojuist een wandeling door de wijk Roombeek gemaakt. Joop Hofman vertelt over de manier waarop de gemeente Enschede na de vuurwerkramp de bewoners een stem gaf bij de wederopbouw van hun buurt. Vanaf het begin was hij erbij betrokken.: 'Ik wilde me ervoor inspannen dat de mening van de burger op een duidelijke manier op tafel kwam. Dat zijn stem gehoord wordt, net als de stem van de politiek en de stem van de deskundige. Ik heb de gemeente aangeraden de bevolking een forum te bieden, waardoor het voor hen mogelijk wordt om mee

te spreken. Dat forum moest een lage drempel hebben, want wat mij betreft moesten er geen groepen uitgesloten worden. Daarom werkte ik met allerlei creatieve werkvormen, voor zoveel mogelijk verschillende doelgroepen.'

Botsing is leuk

'Emotie,' zegt Joop Hofman, 'is van groot belang bij participatietrajecten. Neem Roombeek. Het is mede door de intensive participatie van alle betrokkenen de wijk van ons allemaal geworden, jong en oud, meer of minder getroffen

door die vreselijke ramp. Het is nu bijna een koninklijk goedgekeurd participatietraject.' De feiten over de wijk komen op tafel. De eigenheid van de verschillende buurten: burgerlijk, antiburgerlijk, problemen. 'Verscheidenheid, botsing is leuk. Door een algemeen, breed draagvlak poets je de aanwezige verscheidenheid weg. Dat moet niet.

Participatie is voor mij het aangaan en organiseren van productieve botsingen. Het is een cliché maar je moet maatwerk leveren. Let op het eigen karakter van de buurt, op hun taal en op hun eigen thema's. De burgers zijn de opdrachtgevers. Doorgewinterde wijkraadsleden weten vaak zo goed hoe ze moeten formuleren. Burgers die minder verbaal zijn, komen dan te weinig aan bod. Bij participatieprocessen moet je daarom juist niet te verbaal doen maar proberen visueel te zijn.'

Eén traject, geen drie...

Openheid en helderheid tegenover bewoners is cruciaal. 'Tegen de mensen in de wijk heb ik meteen gezegd: de helft van jullie wensen gaat niet door. Dat snapte iedereen ook. Maar wij gaan wél elke afwijzing verantwoorden, heb ik beloofd. En dat hebben we dus ook gedaan. Voor projectleiders is de inbreng van buiten die ik organiseer wel eens lastig. Het komt voor dat ze me bellen en tegen me zeggen: 'Joop, we hebben een plan en we denken dat de bewoners dat niet snappen en het er misschien niet mee eens zijn. Kun jij niet een avond voor ze organiseren?' Maar zo moet het natuurlijk niet gaan.' Drie maanden na de vuurwerkrampe bleken de gemeente en de twee corporaties alle drie hun eigen participatietraject te willen. Dat kon niet. Dus kwam er één traject.

Droogkoken voorkomen

De eerste stap was een bijeenkomst met sleutelfiguren uit de wijk. Ze werden opgespoord via krantenartikelen. Het waren leiders, sociale dragers. De volgende stap was het 'Pop-up-plan': het permanente ontwikkelingsplan. Bewoners konden 24 uur per dag digitaal hun ideeën voor de wijk spuien. Er waren zogenaamde koffiegesprekken, het Rijksmuseum Twenthe fungeerde met veel succes als een thuisbasis. Er was een jongerenproject en een project voor kinderen die van Lego hun ideale nieuwe wijk bouwden. Dat leverde een vracht aan ideeën, wensen, verhalen van bewoners. Elke avond nam stedenbouwkundige en projectleider Pi de Bruijn al die verhalen in ontvangst. Niet de gemeente dus:

'De verhouding met de gemeente was toen nog te veel verstoord. Daarom was het beter om Pi als gesprekspartner te laten optreden. Zo konden we voorkomen dat de boel droog zou koken. Wij hadden wel driewekelijkse gesprekken met de gemeenteraad. Het was natuurlijk heel moeilijk voor de raadsleden om zich zo afwachtend op te stellen. Dat druist in tegen hun natuurlijke rol. Maar het was toen nodig.'

Tafelheer

Na enige tijd schoven de gemeenteraadsleden toch aan in het participatieproces. 31 van de 39 raadsleden accepteerden een ongebruikelijke rol. Ze werden tafelheer of tafeldame bij gesprekken met bewoners. Doel van de gesprekken: ontwerp je eigen wijk aan de keukentafel. 'We spraken af met de raadsleden dat ze geen mening naar voren zouden brengen: Montessori-management noemden we dat. Als tafelheer of tafeldame moesten ze ervoor zorgen dat iedereen aan tafel zich vrij voel-

de om te zeggen wat hij wilde, dat hij zich op zijn gemak voelde. Een visitegevoel. Praat maar lekker door elkaar heen, zei ik. Dat kunnen wij niet, vonden veel raadsleden. Onze rol is toch juist om meningen te hebben en om te sturen? Toen heb ik ze eerst een workshop gegeven: Attent afwezig zijn. Het gaat bij participatie om zelf kleien, niet alleen om zelf praten. Ontwerpen is niet hetzelfde als praten. Als je zoiets zegt, levert dat altijd weerstand op bij ervaren participatiejagers. Die kunnen heel goed praten en heel goed schrijven namelijk... In elk geval, het resultaat van de tafelgesprekken waren enige duizenden meningen, samengevat in een nota, 'Een wijk ontworpen aan de keukentafel.'

Boemerang

In mei 2001 stonden er inmiddels zo'n 40 ontwerpers klaar onder leiding van Pi de Bruijn. Het participatieproces was nu in de fase van Operatie Boemerang. Daarin was geregeld hoe de communicatie over de plannen zou gaan. Het 'waarderen', op waarde schatten, van de getroffen en de omwonenden en de toekomstige bewoners had daarin een prominente plek. 330 bewoners spraken zich uit. Op drie bewoners na zeiden allen ja tegen het plan. De 330 burgers formuleerden 8 pluspunten, 7 hete hangijzers en noemden 18 handreikingen voor samenwerking. Tot nu toe loopt het participatieproces naar tevredenheid, maar als er iets duidelijk is is het wel dit: zorg voor muddy boots: participatie is een doe-proces en geen praatgedoe...'

PETRA'S SPACECAKE OP POOTJES

18 Spoetnik op de brink

In mei 2002 kreeg de Hertmebrink in Enschede-zuid een eigen kunstwerk. Beeldend kunstenaar Petra Groen ontwierp voor de bewoners een plastiek die de plek markeert waar hun Hertmebrink begint. Binnen de kortste keren gaven de brinkbewoners hun kunstwerk een eigen naam: 'de Spoetnik.' Het eigenzinnige tentje op vier hoge roestvrijstalen poten lijkt inderdaad wel wat op een vliegende schotel en is inmiddels niet meer weg te denken uit de wijk. Kunstwerken dienen vaak als landmarks. Omdat ze zo opvallen in het stedelijk landschap.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-SUD

In het brinkenlandschap van Enschede-zuid kan niet iedereen makkelijk de weg vinden. Maar Petra's plastiek maakt voor het verkeer goed duidelijk waar de Hertmebrink begint: bij de Spoetnik! 's Avonds brandt er een lamp in zodat de Spoetnik ook dan als wegwijzer functioneert.

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

De gemeente Enschede had een aantal jaren te veel buitenkunstwerken in voorraad. Men kon ze niet kwijt en besloot ze in arren moede dan maar op te slaan. Buurtbewoonster mevrouw Rosenschoon (73) vond dat maar grote onzin. 'Plaats dan een aantal van die kunstwerken bij ons in de zuidwijken,' schreef ze aan de gemeente. Dat had effect. Er kwam geld beschikbaar en met vier andere buurtbewoners mocht mevrouw Rosenschoon via de wijkraad meebeslissen over een kunstwerk in de wijk.

Hoe een kunstwerk van alle brinkbewoners wordt

DE INGREDIËNTEN

Je hebt een beeldend kunstenaar nodig die kan luisteren naar de wensen van de buurtbewoners en die daar een vorm voor weet te vinden. De kunstenaar moet goed duidelijk kunnen en willen maken waarom hij of zij het object juist zo of zo wil maken. Daarnaast heb je een kleinere club buurtbewoners nodig die de wensen van de buurt goed over kunnen brengen. Ze moeten echter ook begrijpen hoe een beeldend kunstenaar werkt en dat kunst maken geen kwestie is van u vraagt, wij draaien.

VOOR HOEVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Elke dag zien talloze buurtbewoners de Spoetnik staan. Volgens stadsdeelmedewerker Wim Kuut zijn de bewoners verknocht aan het kunstwerk: 'Er staat nu iets waar de bewoners het mee eens zijn, wat ze leuk vinden en wat uitnodigt tot ontmoeting en discussie.'

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Soms is het wijs om een adviseur als tussenpersoon in te schakelen. Niet elke kunstenaar is handig in het omgaan met grote groepen buurtbewoners. Het is jammer wanneer een mooi ontwerp niet gekozen wordt omdat de kunstenaar het onhandig presenteert. Of omdat buurtbewoners niet begrijpen wat de kunstenaar bedoelt.

WIJNADVIES

Open overleg, eerlijk maar respectvol reageren op elkaar, geduld. En natuurlijk sprankelende wijn, een mooie opening, de pers erbij uitnodigen...

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman,
participatiedeskundige

Kunst en bewonersparticipatie lijken vaak te botsen. Maar Enschede-zuid is een ander voorbeeld. Van belang is dat de kunstenaar bereid is te luisteren naar de verhalen van de bewoners en daarna pas te zeggen: 'Dit vind ik.' En bewoners moeten de kunstenaar de ruimte geven om hun verhaal vrij te kunnen vertellen. In plaats van te beginnen met 'Wij vinden het zo.' De Spoetnik vervat de verhalen van mensen en roept weer nieuwe verhalen van mensen op. Daardoor is het een soort plastic voor permanente participatie (P3) geworden. Begonnen als een functionele oplossing heeft hij zich opgewerkt tot symbol.

Mevrouw Rosenschon van de kunstcommissie en kunstenaar Petra Groen bij de Spoetnik aan de Hertmebrink

KOKEN MAAR!

1. Breng in overleg met de wijkraad een budget bij elkaar.
2. Benoem een projectleider.
3. Breng de bewoners bij elkaar.
4. Leg contact met de gemeentelijke kunstinstelling.
5. Houd rekening met lastige gemeentelijke regelingen.
6. Nodig één of meer kunstenaars uit en vraag ze om ontwerpen.
7. Houd in je budget ook rekening met een vergoeding voor het ontwerp.
8. Kies eerst in kleine kring het beste ontwerp en leg dat voor aan de achterban.
9. Kies daarna samen definitief en maak van de oplevering een feest voor alle bewoners.
10. Zorg dat het kunstwerk van iedere buurtbewoner blijft: onderhoud het goed en repareer op tijd.

BUFFET VOLANT LONNEKERAIRE

20 Vlaai-no-vlaai op zijn Zuidkamps

In november 2005 vertrokken de laatste F16-piloten van de Luchthaven Twente. Is het mogelijk om dit vliegveld om te bouwen tot een zelfstandige burgerluchthaven? Dat was

is de economische haalbaarheid. Om te weten te komen welke ruimtelijke mogelijkheden er zijn, organiseerde de gemeente drie ontwerpdagen met 40 verschillende deelne-

Luchthaven Twente: wat doen we ermee?

de complexe vraag die de politiek stelde. De omgeving is prachtig: hoe laat je al die vlieg-machines landen in het landschap? Oftewel: is de angst van veel burgers voor verstedelij-king terecht? Een andere belangrijke kwestie

mende partijen. Een definitief fly/no fly is er nog niet, maar het resultaat van de ontwerp-sessies heeft de ideeën van overheden, des-kundigen en belanghebbenden helder in beeld gebracht.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-NORD

Lonneker en het luchthavengebied vallen onder het stadsdeel-noord. Vergeleken met andere stadsdelen bezit het gebied het meeste groen, en van hoogwaardige kwaliteit. Het gebied is dan ook onderdeel van een eco-logische hoofdstructuur waarin de flora en fauna extra goed beschermd worden.

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

Jarenlang was 'Twente' een combinatie van militair vliegveld en burgerluchthaven. In 2005 vertrok de laatste militaire vlieger. Defensie heeft besloten dat uiterlijk op 31-12-2007 de juridische basis gelegd moet zijn voor een burgerluchthaven. Zoniet, dan is het afgelopen met Luchthaven Twente. Genoeg reden dus om alle belanghebbenden en organisaties juist nu te laten participeren in de besluitvorming.

DE INGREDIËNTEN

Zeer veel ingrediënten: er is gewerkt met 40 verschillende organisaties. Zo waren er specialisten van het Waterschap, het Landschap Overijssel, belangenbehartigers als de ANWB en Enschede Airport Twente, milieuverenigingen, bewonersgroeperingen en gemeentevertegenwoordigers. 'Je hebt in elk geval mensen nodig die over hun eigen schutting willen kijken. Mensen zijn in beweging gezet door te knippen en te plakken met puzzelstukjes. Creatief werken leidt tot interactie tussen mensen en niet tussen functionarissen. Ook absoluut nodig: een strenge, maar leuke voorzitter.'

VOOR HOVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Tijdens de drie ontwerpdagen waren er 80 genodigden en 15 begeleiders. Dat grote aantal typeert de impact van het besluit. Wanneer de luchthaven er zou komen, is dat van groot economisch belang voor de gehele regio Twente. En het zou veel invloed hebben op het landschap rondom de luchthaven en de omwonenden.

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Hier is zeker een specialist nodig. Ieder kreeg vier minuten voor zijn eigen presentatie. Die

mocht alleen feiten omvatten, geen standpunten. De participatiedeskundige gebruikte een zandloper en een scheepstoeter: alle 34 belanghebbenden participeerden op die manier evenredig. De specialist vatte samen en sloot af, tot tevredenheid van alle partijen.

WIJNADVIES

'Het was de gebeurtenis van het jaar voor mij,' zegt Ypkje Grimm. 'Misschien was het de aandacht voor de gasten, de ontvangst, de kleine creatieve details of de locatie met terras en gastheer. In elk geval hebben we het heel zorgvuldig voorbereid, we hebben alle gasten serieus genomen en met volle aandacht naar hun verhaal geluisterd. Het ging hier om mensen die elkaar tegenkwamen, niet om 'instanties.'

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman,
participatiedeskundige

Het luchthaventraject geeft een mooi verschil aan in twee soorten participatieprocessen: in het ene proces gaat het om standpunten en in het andere proces gaat het om vooruitdenken en ontwerpen. Moderne participatieprocessen richten zich op het samen schetsen van ontwerpen. Standpunttrajecten ontaarden heel snel in loopgraafbijeenkomsten en kom daar maar eens uit... En het maakt ook helder dat een participatiedeskundige geen enkel verstand van het onderwerp hoeft te hebben (ik weet niks van F-16's) omdat de kennis in de zaal zit. Participatie is dus ook: eruit halen wat er al in zit en dat in goede verhoudingen tot elkaar brengen.

De koks van de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling:
Ypkje Grimm en Louise Aangeenbrug

KOKEN MAAR!

1. Zoek deskundige hulp: iemand die veel verstand heeft van bewonersparticipatie en communicatiedeskundigen.
2. Maak een lijst met uit te nodigen mensen. Plan locatie, datum, catering zorgvuldig.
3. Probeer de rijksoverheid ook mee te laten praten, maar houd rekening met tegengestelde belangen tussen ministeries.
4. Zorg voor een uitstekende sfeer, aankleding en een warme ontvangst.
5. Leg spelregels strak vast en laat een goede dagvoorzitter de boel leiden.
6. Laat iedereen rouleren.
7. Verken aldus 'de rek aan de bovenkant en aan de onderkant.'
8. Vat samen, sluit plezierig af en beloof mensen op de hoogte te houden.
9. Doe wat je belooft, ook als de besluitvorming een tijd stil ligt...

CARBONATA ERVINECESE ALLA LAMBRUSCO DI GIOVANNA

22 Speelse stoofpot van het wilde westen

In Enschede-west was het aantal speelvoorzieningen toe aan een update. Veel materiaal was toe aan modernisering. Vanaf 2001 pakte het stadsdeelmanagement samen met buurtbewoners en scholen het speelmilieu flink aan. Met resultaat: ongeveer de helft van alle speelplekken is geüpdatet, geüpgraded en aangepast aan de doelgroep. En in west hebben ze in de praktijk gebracht dat je kinderen en jongeren mee moet laten denken en meebeslissen. Ook jonge burgers dus zelf laten koken, maar wel aanvoelen hoeveel kruiden je erbij moet doen voor het beste resultaat.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-OUEST

'Wij misten een visie op spelen in de wijk,' zegt het stadsdeelmanagement. In diverse wijken in west waren speelplekken verouderd en niet uitdagend genoeg meer, vond men. Daarom was het goed dat dit pilotproject juist in west was. Samen met bewoners en jongeren werden streefbeelden geïntroduceerd

voor het hele stadsdeel. Op basis daarvan worden speelvoorzieningen nu aangepast en waar nodig verbeterd. Dit nu blijkt goed te zijn geweest voor de hele stad, want de speelnotawest dient inmiddels als fundament voor andere stadsdelen.

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

In west had het stadsdeelmanagement al uit evaluaties begrepen dat er behoefte was aan betere speelvoorzieningen en een betere spreiding daarvan. Er kwamen heel veel aanvragen binnen. 'Een mooi voorbeeld was de skatebaan.

Streefbeelden worden speelse werkelijkheid in west

Wist je dat er in Enschede 600-700 zeer actieve skaters zijn? Ze hebben zelfs een eigen vereniging, De Fabriek. Die jongeren willen in hun stad een skatebaan die er echt toe doet. Tot nu toe moeten ze daarvoor naar Zwolle...maar daar wordt aan gewerkt. Trouwens ook aan een overdekte hangplek met fitnessapparatuur waar jongeren zelf verantwoordelijk voor zullen zijn.'

DE INGREDIËNTEN

'Sleurhonden': medewerkers die kaders los durven laten, die het gewoon durven te proberen. Die kunnen dealen op het moment dat het nodig is. Die in staat zijn om oorspronkelijke beelden los te laten. Dat vraagt om een souplesse die niet alle ambtelijke diensten in huis hebben. En het vraagt bewoners die kunnen samenwerken en zaken in kunnen wisselen. Maar het zijn complexe processen, en we hebben veel verschillende groepen aan het woord gelaten en ze gevraagd hun streefbeelden neer te zetten. Eerlijk, zonder luchtflitsen. De kracht van het stadsdeelmanagement is om bewoners sterk te maken bij het invullen van hun eigen creativiteit.'

VOOR HOEVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

'Poeh,' zegt stadsdeelmedewerker Cees Dalenoord, 'dat zijn er veel. We hebben alle grenzen weggetrokken. Veel schoolpleinen zijn bijvoorbeeld van iedereen geworden. Dat moet ook: kinderen spelen daar waar de omstandigheden ze uitnodigen. We hebben hier nu tussen de 6000 en 7000 kinderen en jongeren tot 18 jaar. Die maken allemaal gebruik van de speelvoorzieningen, maar er zijn ook veel gastspelende kinderen.'

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

In moeilijke gevallen: het stadsdeelmanagement weet altijd raad!

WIJNADVIES

'Zie het als een spel. Ook het ruziemaken. Houd je uitgangspunten vast en dan: avonturieren maar. Dit gerecht verdraagt regelmatig opwarmen en toevoegen van nieuwe ingrediënten zeer goed. Het komt zelfs de smaak ten goede. Drink er een prettig parelende Lambrusco bij. Dit is zo'n ontzettend mooi proces!'

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman, participatiedeskundige

Een gerecht voor iedereen moet ook gekozen en gemaakt kunnen worden door iedereen. Dat is waar het nog wel eens mis mee wil gaan bij participatie; het richt zich te veel op volwassenen en dan vooral om te voorkomen dat er geen lastige tegengeluiden uit die hoek komen. In Enschede-west hebben ze de kinderen en jongeren niet alleen leuk laten meedelen, maar ook echt mee laten beslissen. Dit participatiegerecht haalt in één klap twee mythes onderuit. Namelijk dat kinderen en jongeren niet mee kunnen beslissen en ten tweede dat bewoners alleen over het hier en nu mee kunnen denken en niet over een meerjarenvisie. Kinderen, jongeren, volwassenen en professionals bewijzen dat het echt anders ligt.

De koks in beeld: Jannie Krommendijk (ex-voorzitter Wijkraad) Cees Dalenoord en Erwin Meuldijk (stadsdeelmedewerkers West)

KOKEN MAAR!

1. Neem een handjevol ondernemende ambtenaren.
2. Pak een snuffje ingehuurd expertise.
3. Zorg voor een ferme scheut buurtbewoners, jongeren en moeders met kleine kinderen.
4. Zet dan een grote pan met basisvisie op een laag vuurtje en voeg de ingrediënten toe.
5. Zeg nee tegen de verkeerde ingrediënten.
6. Flink door elkaar husselen, een tijdje laten sudderen.
7. Verwijder nu de overtollige resten, zeef de overgebleven substantie
8. Kook op hoog vuur en laat indikken.
9. Warm serveren en in ongelijke maar passende porties verdelen.
10. Bewaar iets voor de volgende keer: borg dat er geld blijft komen, maak het project duurzaam.

FARMERS' RIPSTEAK

24 Boerenkerkhofbiefstuk

Al in de jaren '70 kwam de Historische Sociëteit Enschede/Lonneker in actie om het Boerenkerkhof in de binnenstad op te knappen. Deze voormalige begraafplaats ligt vlakbij de binnenstad en stamt uit het midden van de 19e eeuw. Er liggen enkele beroemde Enschedeërs begraven, zoals de schilder L.J. Bruna. Begin jaren '80 bouwde men er appartementen naast, aan de Oltmansstraat. De laatste jaren namen de verloedering en overlast toe. Vooral het gebruik van het Boerenkerkhof door junks en alcoholisten was een doorn in het oog van de bewoners en zorgde voor ver-

loedering. Stadsdeelmanager Bert ter Horst bracht omwonenden, de Sociëteit, politie en de gemeente bij elkaar om samen het Boerenkerkhof een meer parkachtige uitstraling te geven en de veiligheidsbeleving te verhogen. Het doel was om het kerkhof op te knappen en het park beter toegankelijk te maken voor bezoekers. Het resultaat is een extra groen rustpunt in de stad. In de toekomst moet het Boerenkerkhof een doorgaande wandelroute worden van het station naar het Rijksmuseum. Daar zetten de bewoners zich voor in.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-CENTRE

Dit project is typisch iets voor stadsdeel centrum. Vooral in dit stadsdeel kwam je oude begraafplaatsen tegen die ooit aan de rand van de stad lagen maar die nu ingesloten zijn door bebouwing. Vaak waren er niet voldoende middelen voor uitvoering van het onderhoud en dan vindt al snel verloedering plaats.

Van zwerversplek tot park vol sfeer en historie

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

Een buurt is klaar voor verbetering van een verloederd stuk historisch groen wanneer de uitstraling slecht is en de overlast zo erg dat er een breed draagvlak ontstaat. 'Als bewoners niet met een actie waren gekomen dan was het nu nog niet gebeurd,' zegt Henry Voogsgeerd.

DE INGREDIËNTEN

Je hebt mensen nodig die betrokken zijn bij hun leefomgeving. Niet alleen betrokken bewoners maar ook betrokken ambtenaren die de schoonheid van het kerkhof en de historische waarde ervan zien. De inzet van de Historische Sociëteit was dan ook belangrijk. Verder heb je mensen nodig die kunnen 'verbeelden' zoals ontwerpers en een tuinarchitect. Maar ook de burens, in dit geval een woningcorporatie, een basisschool en de ondernemers van de Deurningestraat.

VOOR HOVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Bij dit project waren veel mensen betrokken. Zelfs in deelprojecten. Bijvoorbeeld bij het herstel van enkele graven en bij de realisatie van een kunstwerk van Helga Kock am Brink. Toen alles klaar was, kwamen de ongenode gasten in eerste instantie terug. Dat was zeker niet de bedoeling maar het is gelukt om de oude overlastsituatie te vermijden dankzij goed toezicht van stadswacht en politie. Nu zie je meer hondenbezitters en wandelaars. Het is weer hún park!

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Afgezien van ontwerpers, kunstenaars, tuinarchitecten zijn vooral creatieve, betrokken en

bevolgen mensen nodig. Die kun je overal vinden als je er een neusje voor hebt...

WIJNADVIES

Maak binnen grote projecten kleinere deelprojecten zodat iedereen mee kan doen en wacht het goede moment af. Dat is namelijk bepalend. De bewoners kregen 5000 euro om in overleg met het stadsdeelmanagement te besteden aan hun park. Leuk was dat een aantal buurtbewoners dankzij dit project meer mensen uit hun appartementencomplex en uit de buurt hebben leren kennen.

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman, participatiedeskundige

Het Boerenkerkhof kan een paradepaardje worden als 'Keer de Verloederding'-voorbeeld. Het smaakt naar meer en dat zie je ook: bewoners gaan nu culturele evenementen organiseren op wat eens een junkenplek was. Het is de strategie van je aansluiten bij de winnaars en meeliften op het -eigen- succes. Het is ook een voorbeeld dat participatie niet altijd 'bottom-up' hoeft te komen. De stadsdeelmanager was de initiator, hij werkte het plan niet uit, maar in alle openheid en kwetsbaarheid deelde hij zijn eerste bevindingen en zorgde dat top-down en bottom-up elkaar ergens in het midden raakten. Daarna was het pas tijd voor de volgende stap: samen ontwerpen.

Bewoners Frans Biersteker (links) en Willemien Meijer naast Henry Voogsgeerd (stadsdeelbeheer-centrum)

KOKEN MAAR!

1. Beschouw signalen van overlast als kansen.
2. Benader de juiste mensen: lieden met een handen-uit-de-mouwen-karakter.
3. Neem de tijd: soms moet iets sudderen om alle neuzen in de zelfde richting te krijgen.
4. Laat de ontwerper goed inventariseren hoe het volgens de burgers moet worden.
5. Maak een ontwerp en toets dat, niet alleen bij de organisatoren maar ook bij de mogelijke gebruikers.
6. Zorg voor een aantrekkelijk bijgerecht waarover bewoners ook mee mogen denken; in dit geval een kunstwerk.
7. Maak van de afronding en oplevering een mooi, symbolisch feestje.
8. Blijf aandacht houden voor het project, ook als het klaar is. De buurt is nu nog actief...

POTAGE PARTICIPATION DE SUD

26 Kuuts Zuidkoolsoep

In Enschede-zuid liggen de wijken Helmerhoek en Stroomingslanden, samen goed voor 20.000 inwoners. Samen met politici en professionals stelden de bewoners maar liefst 20 projecten voor om beide wijken leuker en leefbaarder te maken. Het project wordt ook wel 'Zuidweefsel' genoemd vanwege de unieke samenwerking waarbij de drie partijen verweven zijn. Het doel van het project was vooral dat bewoners zelf met hun wensen en ideeën zouden komen en zouden helpen om ze te realiseren. Dat lukte: zo'n 200 bewoners deden mee.

MENU DE LA RÉGION D'ENSCHEDÉ-SUD

'Dit gerecht is kenmerkend voor zuid,' zegt stadsdeelmedewerker Wim Kuut. 'Dat er zoveel bewoners meedoen, komt doordat het stadsdeelbeheer en het stadsdeelmanagement open en klantvriendelijk zijn. Er is bijna geen drempel voor bewoners om hier binnen te stappen. De loop zit er lekker in.'

MENU VOOR SPECIALE GELEGENHEDEN?

In de Stroomingslanden dreigde de sociale cohesie achteruit te gaan: er was geen wijkraad meer, de samenhang ontbrak. Daar moest wat aan gebeuren. De Helmerhoek had minder problemen. Wijkraad, wijkkrant en website van de wijk draaiden en draaien daar goed.

DE INGREDIËNTEN

Je hebt hiervoor bewoners met ideeën nodig die ook nog wat willen doen. En gemeentepolitici die mee willen denken over de wijk. In elk

Zuidbewoners verzinnen 20 projecten voor hun wijk

Linkerpagina: Stadsdeelmedewerker Wim Kuut temidden van zijn administratie: 20 projecten, dat geeft een hoop papierwerk...

geval mensen 'met gevoel voor zuid.' Bijvoorbeeld een stadsdeelmanager die de potjes kent. Daarnaast heb je ook geld nodig, 'maar het beschikbare budget,' zegt Wim Kuut, 'lag niet op voorhand vast in tegenstelling tot acties als Buurt in Actie. Daarvoor was gewoon voor elk stadsdeel 50.000 euro beschikbaar. Je moest dus niet te bang zijn vanwege de financiële onzekerheid.'

VOOR HOVEEL PERSONEN IS DIT GERECHT?

Het is moeilijk te schatten hoeveel mensen gebruik maken van de voorzieningen. Die zijn namelijk heel divers: aangepaste speelplekken voor gehandicapten, plaatsing van een stoplicht, een trapveldje, een hondenpoepproject, een nieuw wijkkantoor en nog veel meer. Bewoners zijn heel nauw betrokken bij alle nieuwe voorzieningen.

VISPAN, BLENDER, MOEILIJKE KUNSTJES?

Niet echt een specialist nodig. Maar zulke grote projecten als 'Zuidweefsel' vragen wel veel menskracht, in elk geval meer dan één persoon kan doen.

WIJNADVIES

Heldere taal gebruiken, absoluut en duidelijk zijn. Een beetje teambuilding doen. 'Ik zit er

met plezier naar te kijken hoe we bijna alle plannen gerealiseerd hebben. Dan bruis ik helemaal,' zegt Wim Kuut. Koksmaat Jan van der Graaf vult hem lachend aan: 'En ik zorg ervoor dat Wim niet overkookt.'

HAUTE CUISINE

Commentaar van Maitre Joop Hofman, participatiedeskundige

'Zuidweefsel' en Wim Kuut zijn onlosmakelijk. Wim is de enige ambtenaar die het werk gemodelleerd heeft rond zijn naam en zelfs de gemeentelijke managementwereld heeft overvallen met zijn 'wim-wim-situatie.' Voor participatieprocessen zijn mensen als Wim Kuut een verademing. Elk stadsdeel in Enschede lijkt ze te hebben: de sleurders, die via achterdeurtjes, spelen met regels en het doorbreken van (mentale) muren oplossingen zoeken én vinden. Naast de stadsdeelmanager die vaak de formele positie bekleedt, is hij/zij de informele ritselaar die de andere kant van het speelveld inneemt.

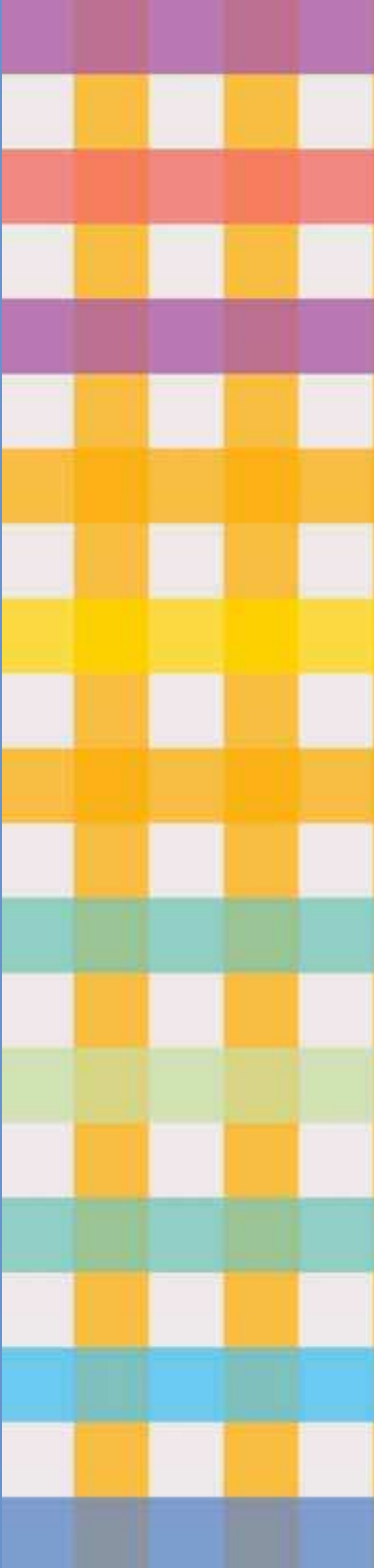

De koks in beeld: Wim Kuut (stadsdeelmedewerker) en Jan van der Graaf (ex-gemeenteraadslid, voorzitter stadsdeel-zuid)

KOKEN MAAR!

1. Denk goed na over de volgorde van de stappen.
2. Zet de vraag uit bij de wijkbewoners: hebt u ideeën?
3. Roep de mensen bij elkaar.
4. Vat samen: dit is wat jullie willen.
5. Kijk of het haalbaar is.
6. Roep de politiek erbij, vraag ze wat ze willen met de wijk.
7. Confronteer de politici met de wensen van bewoners.
8. Stel samen (politici en bewoners) een top-tien samen.
9. Spreek af: dit voeren we uit. Noem de fasering erbij.

COLOFON

‘Kookschrift - praktische recepten voor burgerparticipatie’ werd geproduceerd in opdracht van het stadsdeelmanagement van de gemeente Enschede in maart en april 2006 en kwam mede tot stand dankzij financiële steun van de Lokale Agenda 21.

Het concept werd ontwikkeld door Leonie Dennenberg, Bert ter Horst, Jan Bron, Paul Abels en Visser & de Graef.

Interviews en basisteksten: Abels Taalzaken/Paul Abels.
Eindredactie: stadsdeelmanagement.
Ontwerp en fotografie: Visser & de Graef bv.

Het Kookschrift werd gedrukt door de VDA-groep te Enschede, in een oplage van 1500 exemplaren.

Wie meer wil weten over burgerparticipatie of stadsdeelgewijs werken in Enschede kan kijken op www.enschede.nl of contact opnemen met het stadsdeelmanagement via 053-4818181.

Gemeente Enschede